

УДК 81:811.11

КОНЦЕПТ ТІЛЕСНОСТІ У ЛІНГВОКУЛЬТОРОЛОГІЧНІЙ ПАРАДИГМІ

Маланюк М. С.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У статті проаналізовано різноманітні варіанти інтерпретації концепту ТІЛЕСНІСТЬ, який знаходить свою вербалізацію у художньому тексті. З'ясовано сутність поняття «тілесність», проаналізовано наукові напрацювання з указаної проблематики, визначено ключові слова-репрезентанти імені лінгвокультурного концепту ТІЛЕСНІСТЬ.

Ключові слова: тіло, тілесність, концепт ТІЛЕСНІСТЬ, мовна картина світу, концептуальна картина світу.

Маланюк М. С. Концепт ТЕЛЕСНОСТЬ в лингвокультурологической парадигме. В статье проанализированы различные варианты интерпретации концепта ТЕЛЕСНОСТЬ, который вербализуется в художественном тексте. Определена сущность понятия «телесность», проанализированы научные результаты в указанном направлении, а также ключевые слова-репрезентанты имени лингвокультурного концепта ТЕЛЕСНОСТЬ.

Ключевые слова: тело, телесность, концепт ТЕЛЕСНОСТЬ, языковая картина мира, концептуальная картина мира.

Malaniuk M. S. CORPORIELITY concept in lingocultural paradigm. Different interpretations of CORPOREALITY concept, which is verbalized in literary text has been analyzed in the article. Special attention has been paid to the formation of modern understanding of the notion of corporeality and important results in this sphere. Also special words-representatives of the name of CORPOREALITY have been defined.

Key words: body, corporeality, CORPOREALITY concept, language world image, conceptual world image.

Постановка проблеми. Концепт ТІЛЕСНІСТЬ можна вважати вже достатньо вивченим у сучасній концептології, проте одночасно і новим, оскільки своє новітнє трактування досліджуване явище отримало, реалізуючись у постмодерністському художньому тексті.

У сучасній лінгвокультурології маємо справу з величезною кількістю найрізноманітніших визначень тілесності, яка сьогодні становить один із ключових системоутворювальних концептів культурологічного, соціологічного, лінгвістичного, антропологічного та деяких інших наукових досліджень. Це і зумовлює **актуальність** розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Головним об'єктом вивчення лінгвоконцепто-

логії як галузі когнітивної лінгвістики є вербалізований концепт – конститутивна одиниця мовної картини світу, що певним чином відображає *концептуальну* картину світу.

Проблему взаємовідношень концептуальної та мовної картин світу розглянуто в роботах Ю. Апресяна, А. Вежбицької, В. Гака, В. Гумбольдта, Д. Добровольського, Дж. Лакоффа і М. Джонсона, Ю. Караулова, О. Леонтєва, Д. Лихачова, А. Уфімцевої, Н. Хомського і багатьох інших дослідників.

Метою статті є визначення та аналіз способів вербалізації концепту ТІЛЕСНІСТЬ в англомовному художньому тексті.

Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**: з'ясувати сутність поняття «тілесність»; проаналізувати наукові напрацювання із цієї проблематики; визначити ключові

слова-репрезентанти імені лінгвокультурного концепту ТІЛЕСНІСТЬ.

Вивчаючи специфіку концепту тілесності, можна сказати, що ідея тілесності є «не буквально людське тіло в його органічній даності, а чуттєвість як його основна онтологічна властивість» [1, с. 73]. Саме тому дослідниця О. Гомілко вважає, що ще від античних часів тілесність поставала як важливий мисленнєвий концепт, який визначає чуттєвий модус людського буття як його ключову ознаку. Тілесність фіксує присутність людини у світі через сприйняття, просторовість, моторність і темпоральність. «Поза чуттєвістю тілесності не існує. А тому реальність, що презентує чуттєво даний світ, можна означити поняттям тілесності» [1, с. 74].

Виклад основного матеріалу дослідження.

На зламі ХХ – ХХІ ст. у царині постмодерністської поетики вчені констатують суттєву зміну ставлення до тіла та тілесності. Тіло все більше підлягає розумінню у читанні, інтерпретації, генетичному розшифруванні і все менше підлягає «давнім» способам його сприйняття, таким як осягнення і чуттєва насолода. За таких умов ситуацію захоплення тілом провокативно пояснюють як наслідок прощання з ним та відповідальність за збереження пам'яті про нього. Йдеться про те, що тіло переважно, якщо не повністю, є мовною конструкцією [2, с. 345]. Хоча дослідники фізичних і гуманітарних наук так чи інакше визнавали важливість матеріальності, вони створили постмодерністську ідеологію, за якою матеріальність тіла вторинна стосовно тих логічних і семіотичних структур, які в ній закодовані. Така ситуація суттєво впливає на сучасне лінгвістичне тлумачення тіла. Студії про цей, здавалося б цілісний, предмет регулюють концепти тілесності, які структурують і конфігурують знання про тіло.

Зв'язок тіла і культури особливо очевидний у переломні часи, коли сумнівними стають старі цінності. Так, Ф. Ніцше вважає, що тілесні функції є важливішими за функції свідомості. Тіло він визнає найважливішим виміром людяності й розглядає як основний предмет гуманітарного знання.

Попри те, що в гуманітарних колах існує досить усталена тенденція розглядати «тіло» і «тілесність» як синоніми, переважає погляд на них як на категорії абсолютно не тотожні. За словами вітчизняного дослідника М. Косяка, тілесність означає наділеність тілом, володіння ним і найрізноманітніші способи його «використання». О. Муха, посилаючись на роботу М. Косяка, тілесність кваліфікує як значний комплекс характеристик людини, її зовнішніх і внутрішніх властивостей [3, с. 22]. Авторка навіть схильна до наближення категорії «тілесність» до понять «людяність», «гуманність» та «суб'єктивність» [3, с. 45]. «Тіло в людини одне, проте тілесність, навпаки, багатоманітна й полісемантична», – зазначає М. Колесник, для якого тілесність є одночасно формою і способом культурної діяльності людини в контексті тіла як онтологічного феномена. «Тілесність – це реалізація культури в тілі», позаяк тіло – це «певне місце у просторі, самостійна цілісна частина простору, отже, воно займає місце у просторі культури» [4, с. 23].

Ключовим постулатом нашої наукової розвідки є трактування концепту ТІЛЕСНІСТЬ як фрагмента концептуальної (далі – ККС) і мовної (далі – МКС) картин світу. ККС охоплює змістове, узагальнене знання про дійсність, а її складовими частинами є неоднорідні смислові утворення, що представляють собою образи, поняття, різного роду ментальні стереотипи і концепти, зокрема концепт ТІЛЕСНІСТЬ.

Незаперечним є той факт, що МКС слугує переломленням елементів когнітивної картини світу крізь призму мовної свідомості, а саме крізь систему мовних значень. Якщо ККС складається з концептів, то «будівельним матеріалом» для МКС є мовні знаки, що утворюють (у сукупності їхніх значень) семантичний простір мови.

У контексті нашого дослідження вагомим є твердження, що повну і різнобічну картину дає тільки поєднання а) мовної репрезентації того чи іншого концепту, реалізованого через систему лексикографічно зафіксованих одиниць-вербалізаторов, і б) його мовленнєвої репрезен-

тації, реалізованої через текстові фрагменти або цілі тексти.

Узагальнюючи різні визначення концепту, приходимо до висновку, що концепт є структурованою одиницею свідомості, яка утворюється в результаті тілесної та розумової взаємодії людини з навколишньою дійсністю, містить індивідуальну й культурну інформацію про індивіда й соціум, вербалізується за допомогою різнорівневих лексичних одиниць мови (зарєстрованих словниками) і мовлення, що функціонують у художньому тексті.

Комплексно вивчаючи еволюцію концепту ТІЛЕСНІСТЬ, російська дослідниця М. Цой визначає її як «сукупність уможливлених та матеріалізованих якостей, що об'єднують біологічне і духовне, інтелектуальне та емоційне, особистісне й соціальне в багаторівневій цілісній системі «Людина» [5, с. 825].

На думку О. Івашиної, «тілесністю може вважатися, наприклад, матеріальність мови. Така матеріальність була центральною темою радикальних літературних практик. Тілесність мови – це несеміотична основа самого означника, письма та голосу» [6, с. 144].

Участь лінгвістів у дебатах навколо понять тіла та тілесності доволі активна, що засвідчує велика кількість розроблень, які представляють концепти тілесності у лінгвістиці. Показовим для них є їхній міждисциплінарний характер, традиційна для гендерних студій динамізація полеміки щодо тіла і статі, філософське тлумачення розуму, пам'яті й досвіду тіла, посилений інтерес до перформативного тіла. Принципово важливою при цьому є рецепція вченими праці американської дослідниці Дж. Батлер «Тіла, що значать: Дискурсивні межі статі» (*“Bodies That Matter. On the Discursive Limits of Sex”*), яка суттєво інтенсифікувала дискусію щодо відношення матеріальності тіла та мови. Концепти тілесності включають поняття, покликані поглибити знання про тіло: образ тіла, розум тіла, пам'ять тіла, мова тіла, перформативне

тіло, хронотопічність і топологічність тіла та ін., розуміння яких є принциповим у загальному контексті проблематизування тіла.

В англійських дослідженнях для означення поняття «тілесність» використовуються, залежно від контексту, терміни “body” (тіло) і “corporeality” (власне тілесність). Як правило, поняття “body” вживають більш універсально, а “corporeality” – аби вказати на чуттєво матеріальну природу тілесності. Дедалі частіше лунають твердження про те, що ретельний аналіз будь-якого суспільного, економічного чи політичного феноменів потребує розуміння як загально-цивілізаційного, так і соціокультурного контекстів, осмислення яких, зокрема, передбачає належну орієнтацію в лінгвістично-понятійному контексті тієї чи іншої епохи, культури або нації.

На думку В. Розіна, категорію тілесності до лінгвокультурологічного та соціогуманітарного дискурсу було запроваджено під впливом культурології та семіотики, які показали, що в різних культурах тіло відчувається та розуміється по-різному, поняття «біль», «хвороба», «організм» – не стільки «природні» стани тіла, скільки «культурні та ментальні концепції, які привласнює, формує і переживає людина». Отже, тілесність – це «новоутворення, конституйоване поведінкою, <...> реалізація певної культурної і семіотичної схеми (концепту)» [7].

Аналіз статті дає можливість виділити спільні ознаки концепту, наявність яких засвідчує цілісність цього полісемічного терміна. Отже, зважаючи на частотність вживання концепту ТІЛЕСНІСТЬ у сучасних наукових публікаціях та його значущість для чіткого опису станів тіла, почуттів людини, зазначаємо, що досі не сформоване цілісне та комплексне розуміння тілесності як лінгвокультурологічного феномена, розуміння, яке б повністю відображало фізичну, духовну, соціальну, етичну, інформаційну та інші складові частини тілесного буття людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гомілко. О. Феномен тілесності : дис. ... докт. філос. наук : спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури» / О. Гомілко. – К., 2007. – С. 73–74.
2. Борисюк З. Символіка людського тіла : [монографія] / З. Борисюк. – К. : Знання-Прес, 2003. – С. 345.
3. Муха О. Категорія тіла в історико-філософській традиції раннього західноєвропейського середньовіччя : дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.05 «Історія філософії» / О. Муха. – Л., 2007. – С. 22–45.
4. Колесник М. Телоцентризм в епоху масової культури : [монографія] / М. Колесник. – Омск : ОмЭИ, 2010. – С. 23.
5. Можейко М. Телесность / М. Можейко // Постмодернизм. Энциклопедия / А. Грицианов, М. Можейко. – Минск : Интерпрессервис ; Книжный Дом, 2001. – С. 825–826.
6. Івашина О. Загальна теорія культури / О. Івашина. – К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 144.
7. Розин В. Как можно помыслить тело человека, или на пороге антропологической революции / В. Розин // Философия науки. – 2006. – № 5. – С. 33–54.
8. Varela F.J. The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience / F.J. Varela, E. Thomson, E. Rosch. – Cambridge, 1991.